

Національна академія педагогічних наук України
Відділення загальної середньої освіти
і цифровізації освітніх систем
Інститут педагогіки НАПН України
Відділ початкової освіти імені О. Я. Савченко
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського НАПН України
Бердянський державний педагогічний університет
Вища школа бізнесу та наук про здоров'я
у місті Лодзь (Республіка Польща)

**ДРУГІ МІЖНАРОДНІ ПЕДАГОГІЧНІ
ЧИТАННЯ ПАМ'ЯТІ О.Я. САВЧЕНКО
КОНТЕКСТИ ТВОРЧОСТІ
ОЛЕКСАНДРИ ЯКІВНИ САВЧЕНКО**

**УМІННЯ ВЧИТИСЯ ЯК КЛЮЧОВА
ЗДАТНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ В РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО СТАНУ**

**3 листопада 2022 року
Київ**

**Національна академія педагогічних наук України
Відділення загальної середньої освіти і цифровізації освітніх систем
Інститут педагогіки НАПН України
Відділ початкової освіти імені О.Я. Савченко
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В.О. Сухомлинського НАПН України
Бердянський державний педагогічний університет
Вища школа бізнесу та наук про здоров'я
у місті Лодзь (Республіка Польща)**

**Другі міжнародні педагогічні читання пам'яті О.Я. Савченко
КОНТЕКСТИ ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРИ ЯКІВНИ САВЧЕНКО**

УМІННЯ ВЧИТИСЯ ЯК КЛЮЧОВА ЗДАТНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО СТАНУ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ДРУГИХ МІЖНАРОДНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИТАНЬ ПАМ'ЯТІ О. Я. САВЧЕНКО

**ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ
3 ЛИСТОПАДА 2022 РОКУ
КИЇВ 2022**

УДК 373.2.02:005.745(082)

*Збірник розглянутий та рекомендований вченою радою
Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України
(протокол № 15 від 28 листопада 2022 р.)*

Редакційна колегія:

Топузов О.М., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, голова редакційної колегії;
Онопрієнко О.В., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник – співголова редакційної колегії;
Бібік Н.М., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;
Мартиненко В.О., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Петрук О.М., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;
Вашуленко О.В., науковий співробітник;
Листопад Н.П., науковий співробітник;
Павлова Т.С., науковий співробітник;
Юношева Т.В., науковий співробітник;
Мельник Р.А., старший лаборант.

Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Уміння вчитися як ключова здатність здобувачів початкової освіти в реаліях воєнного стану: збірник матеріалів II Міжнародних педагогічних читань пам'яті О.Я. Савченко «Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Уміння вчитися як ключова здатність здобувачів початкової освіти в реаліях воєнного стану», Київ, 3 листопада 2022 р. (наукове електронне видання) / за заг. ред. Олега Топузова, Оксани Онопрієнко : Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ : Педагогічна думка, 2022.

ISBN 978-966-983-389-1

DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-983-389-1-2022>

До збірника увійшли матеріали учасників II Всеукраїнських педагогічних читань пам'яті О.Я. Савченко «Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Уміння вчитися як ключова здатність здобувачів початкової освіти в реаліях воєнного стану» (Київ, 3 листопада 2022 року), в яких висвітлені дидактико-методичні концепти формування у молодших школярів ключової компетентності «уміння вчитися»; успішні практики застосування у життєдіяльності молодших школярів уміння вчитися як визначальної здатності особистості; інноваційні рішення в підготовці майбутнього вчителя початкової школи до формування у молодших школярів уміння вчитися.

УДК 373.2.02:005.745(082)

*Матеріали подано в авторській редакції. Автори публікацій не-
суть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, влас-
них імен, покликань на джерела та інших відомостей.*

ISBN 978-966-983-389-1

© Інститут педагогіки НАПН України, 2022

© Педагогічна думка, 2022

ЗМІСТ

Передмова. Топузов О. М.	7
Бібік Н. М. <i>Уміння вчитися як ключова компетентність у науковому доробку Олександри Савченко</i>	8
Андрущенко О. О., Сопіна В. Д. <i>До проблеми формування дослідницьких умінь молодших школярів</i>	11
Андрущенко О. О., Жолудь С. В. <i>Використання інструментів самооцінювання та взаємооцінювання в освітньому просторі нової української школи</i>	15
Березівська Л. Д., Павленко Т. С. <i>Сторінка «Олександра Яківна Савченко (1942–2020)» цифрового ресурсу «видатні педагоги України та світу» як форма поширення педагогічної спадщини в освітньо-науковому просторі</i>	20
Волинець О. В. <i>Проектна діяльність як важливий інструмент розвитку пізнавальної мотивації учнів початкових класів Нової української школи</i>	24
Довга Т. Я. <i>О. Я. Савченко як автор і розробник проблеми загальнонавчальних умінь і навичок</i>	27
Желанова В. В. <i>Рефлексивні аспекти вміння вчитися як ключової здатності молодшого школяра</i>	31
Ільченко О. Г., Голота О. В. <i>Роль освітнього середовища у формуванні образу світу учнів</i>	37

Ільченко В. Р., Олійник І. М. <i>Образ світу учня як основна освітня характеристика особистості</i>	41
Іщенко І. В. <i>Підготовка здобувачів педагогічної освіти до формування у молодших школярів ключової компетентності вміння вчитися</i>	46
Клюсік А. Л. <i>Формування у молодших школярів основ критичного мислення як запоруки життєвої успішності</i>	50
Коваль Л. В. <i>Уміння вчитися і вчити інших як ціннісний орієнтир життєтворчості академіка Олександри Савченко</i>	54
Кодлюк Я. П. <i>Становлення і розвиток проблеми уміння вчитися як ключової компетентності молодших школярів: трюхи особистого</i>	59
Курінна А. Ф., Петік Ю. О., Репетун Т. В. <i>Розвиток емоційного інтелекту – запорука успішності в навчанні</i>	65
Локшина О. І. <i>Уміння вчитися як інноваційний стрижень педагогіки Олександри Савченко</i>	71
Ляцук Л. С. <i>Уміння вчитися – ключ до успіху</i>	74
Мартиненко В. О. <i>Уміння працювати з підручником та дитячою книжкою як інструмент формування уміння вчитися</i>	77
Мартиненко С. М. <i>Життєво-гуманістичні орієнтири та освітні цінності педагогічної творчості О.Я. Савченко</i>	80
Марусинець М. М., Ігнатенко Н. В. <i>Уміння вчитися: ключові акценти наукової творчості Олександри Савченко</i>	83
Онишків З. М. <i>Формування в учнів уміння вчитися в науковій спадщині академіка О. Я. Савченко</i>	85
Онопрієнко О.В. <i>«Уміння вчитися» у фокусі діяльності вчителів початкової школи в умовах війни</i>	89
Павлова Т. С. <i>Здоров'язберезувальна компетентність як складник «уміння вчитися»</i>	93

Петрук О.М. Потенціал підручника української мови у формуванні в учнів компонентів уміння вчитися як ключової компетентності	96
Рідкоус О. В. Формування в учнів початкових класів здібності до регуляції емоційних станів як складової компетенції «вміння вчитися» в реаліях воєнного часу.....	102
Скворцова С.О. Прийом порівняння у навчанні математики учнів початкової школи.....	108
Скворцова С.О., Богач О.М. Розвиток мислення молодших школярів в процесі розв'язування задач.....	112
Скворцова С.О., Бойчук А.І. Формування у молодших школярів прийомів логічного мислення на уроках математики.....	115
Снегірєва В. В. Читацька компетенція розуміння тексту та її оцінювання на уроках літератури.....	119
Собко В. О. Підготовка майбутніх учителів до формування у молодших школярів уміння вчитися у мовно-літературній освіті.....	123
Суржук Т., Мельничук Н. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів компетентності «вміння вчитися»	126
Сущенко Л. О. Ціннісні орієнтири педагогіки Олександри Яківни Савченко.....	132
Сущенко Л. О., Трипольська Н. В. Реалізації компетентнісного підходу у початковій школі крізь призму педагогічної спадщини Олександри Яківни Савченко.....	136
Тарасенко Г. С. Методика, що торує шлях до духовності	139
Хоружа Л. Л. Аксиологічні особистісно-професійні інваріанти науково-педагогічної діяльності О. Я. Савченко.....	143
Хребтова Н. Р. Мотиваційний компонент підручників з читання О.Я.Савченко	146

Цюняк О. П. <i>Формування компетентності «уміння вчитися впродовж життя» у здобувачів початкової освіти засобами інноваційних технологій в реаліях воєнного стану.....</i>	152
Шевчук Т. Б. <i>Реалізація змістової лінії «взаємодіємо письмово» на уроках української мови в 4 класі НУШ .....</i>	156
Шерудило М. П. <i>Ключова компетентність «уміння вчитися» під час дистанційного навчання на уроках літературного читання в початковій школі .....</i>	161

кової школи на засадах оновлених компетентностей. Педагогічний доробок науковця твердить, що впровадження компетентнісного підходу має бути системним і багатовимірним процесом, що цілеспрямовує всі компоненти навчального процесу на особистісно-діяльнісну, результатну освіту, стимулює педагогів з позицій актуальних та перспективних потреб розвитку дитини осучаснити свою методичну підготовку, залучати кожного учня до особистісно значущого, успішного навчання, розвивати позитивне мислення і відповідальну поведінку.

Використані джерела

---

1. Ключові компетентності для навчання протягом життя. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53>
2. Рекомендація 2006 / 962 / ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник для студентів ВНЗ. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
4. Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. Рідна школа. 2011. № 8-9. С. 4-8.
5. Савченко О. Я. Самостійна робота на уроках української мови в малокомплектній школі. Педагогіка і методика початкової освіти : республік. наук.-метод. збірник. Київ : Радянська школа, 1975. С. 72-80.

Тарасенко Галина Сергіївна,

*професор кафедри екології,
природничих та математичних наук
Вінницької академії безперервної освіти*

МЕТОДИКА, ЩО ТОРУЄ ШЛЯХ ДО ДУХОВНОСТІ

Чи можна стати культурним індивідом, не люблячи книгу? Колись таке запитання викликало б здивовану посмішку. Сьогодні багато-хто (особливо представники молодих поколінь) беруть під сумнів пріоритетну роль книги. У сучасному інформаційному суспільстві, культура якого тяжіє до ілюстративності та візуалізації (часом, надмірної), сприймання літератури як духовного феномена наражається на серйозні перешкоди, обумовле-

ні атрофією людської уяви. Читання залишається найскладнішим засобом отримання інформації. Йдеться не про банальне розуміння змісту прочитаного. Читання повинно допомогти побудувати власний «образ світу» і зрозуміти свою роль у ньому. Якщо екран пропонує вже готову версію, то прочитана книга ніби розштовхує уяву і запрошує до спільного створення художнього образу, чим значно посилює рефлексію, активізує самозаглиблення і – найцінніше – посилює особистісне самотворення. Читання таким чином має перетворитися на шлях до самого себе.

Саме такі глобальні завдання розв'язує чудова освітня методика, розроблена Олександром Яківною Савченко. З її працюючих рук і величезного педагогічного досвіду освітяни України отримали безцінну допомогу – її посібник для вчителя школи 1 ступеня «Методика читання в початкових класах» (видавництво «Освіта», 2007). Ця книга синтезувала багаторічний авторський пошук у царині теорії і практики початкового навчання.

Розроблена О. Я. Савченко методика читання в початкових класах співзвучна сучасним стратегіям навчання й виховання дітей у контексті гуманізації та гуманітаризації освітнього простору Нової української школи. У методиці яскраво уособлено перехід від предметоцентризму до дитиноцентризму, адже психолого-педагогічним підґрунтям даної методики є діалогізм взаємодії та паритет позицій учня і педагога, відмова від нав'язування вчителем готових знань і стереотипних оцінок, спонукання дітей до пошуку власної думки і майбутньої поведінкової програми. Усе це надійно забезпечує особистісну орієнтацію пропонованої методики, в системі цілепокладання якої домінує її величність ДИТИНА.

Гуманітарно-культурологічна спрямованість розробленої методики читання є безсумнівною, адже переконливо реалізує ціннісно-виховний потенціал літературних творів. Вона зорієнтована не лише на формування у молодших школярів навички читання – найголовнішим її завданням є закладання першооснов читацької культури, емоційно-оцінного ставлення до світу, формування ціннісних позицій дитини щодо рідного краю, рідної мови, рідної культури засобами художнього слова.

Коло дитячого читання, яке окреслює розроблена методика, вражає шириною жанрового діапазону. Ретельний відбір літературного матеріалу здійснено автором за всіма канонами художнього смаку. Наскрізні теми, пропоновані автором у контексті лінійно-концентричного підходу до відбору літературних творів, є органічними світу дитинства і ємко віддзеркалюють як дитяче світосприймання, так і типові способи дитячого самовираження.

Особливо варто підкреслити міцну художньо-естетичну основу пропонованої методики. Мистецький підхід до організації читання реалізований у способах аналізу як конкретних художніх образів, так і засобів літературно-художньої виразності взагалі. Привертають увагу методичні прийоми опрацювання літературних метафор (наприклад, віршів неперевершеної майстрині метафоричного письма Ліни Костенко); колористичного звукопису «різнокольорових віршів»; зразків усної народної творчості. О. Я. Савченко, ретельно добираючи літературний матеріал, абсолютно резонно концентрує увагу на «креативно-виразних» літературних зразках (віршах-діалогах, небилицях-небувалицях, віршах-безконечниках, віршах-загадках, притчах тощо). Серед методичних прийомів поліхудожнього спрямування автор віддає перевагу адекватному введенню в уроки читання творів образотворчого мистецтва і музики, включення дітей в пластично-хореографічну діяльність під час колективної декламації тощо.

Велика увага закономірно приділена організації дитячої літературної творчості, що є абсолютно виправданим у контексті «дитиноцентристського спрямування» методики. Навіть перші несміливі спроби створити літературний образ краще наближують дітей до суті літературно-творчого процесу, ніж найглибші розмірковування учителя щодо змісту і форми літературного твору. Творча інтерпретація літературного образу дозволяє учням ніби «привласнити» та суб'єктивувати, зрештою полюбити його і підсвідомо внести у власний духовний потенціал.

Учитель чи студент, який візьме в руки методичний посібник О. Я. Савченко, відразу відзначить його чітку структуру, яка вдало презентує мету і завдання предмета читання у початковій школі, методичний аналіз змісту читання, особливості методичної реалізації змістових ліній програми, а також пропонує яскраво ілюстровану панораму уроків читання у школі 1 ступеня. Заслугує схвалення спосіб структурної організації посібника, який полегшує роботу вчителя (чи студента) з цим видом методичної літератури. Графічні виділення у текстовій частині книги зосереджують увагу на суттєвих елементах змісту, сприяють організації різних стратегій «зчитування» інформації. Доцільним є використання тематичних таблиць з наступним їх аналізом, що унаочнює розгортання змісту читання по класах.

Олександра Яківна Савченко повно і глибоко розкриває методику проведення уроків читання, алгоритм опрацювання текстів різних жанрів на уроках класного і позакласного читання, методику мовленнєвого та літературного розвитку. Усе це передбачає комплексне розв'язання важливих

педагогічних завдань: формування техніки читання, розвиток читацьких інтересів, гармонізація емоційно-вольової сфери молодших школярів.

Знаменно, що аналізований посібник, будучи частиною навчально-методичного комплексу предмету «Читання» у початковій школі, має тісний логічний зв'язок з програмою та підручником. Так, розділ II посібника містить аналіз змістових ліній Державного стандарту. У II розділі розкрито особливості змістової і структурної організації підручника «Читанка» для 2-4 класів. Пропонуючи конкретні розробки уроків читання, посібник водночас розкриває загальні методичні аспекти роботи вчителя, зосереджує увагу на сучасних тенденціях та протиріччях ведення освітнього процесу.

Посібник ємко охоплює основне коло методичних проблем: визначення змісту, форм, методів, прийомів, засобів навчання читання. Заслуговує на увагу той факт, що методичні питання спираються на сучасні положення теорії читання, що становить її фундаментальну основу. Так, автор розглядає два підходи до характеристики читацької діяльності: когнітивний (пізнавальний) та комунікативний (діалогічна взаємодія читача з текстом). Аналізуючи дослідження у галузі психології читання, О. Я. Савченко виділяє безпосередній та опосередкований рівні розуміння тексту. Оскільки читання – це вид мовленнєвої діяльності, то виправданою є увага автора до психологічних аспектів мотивації, перевірки та оцінювання результатів цієї діяльності.

Посібник містить чіткі орієнтири до підготовки і проведення уроків читання у початковій школі, розкриває технологію складання плану оповідання, алгоритм визначення головної думки твору тощо. Окрім базових знань з методики організації уроків читання, посібник пропонує новітні технології навчання: елементи програми ЧПКМ «читання з передбаченням», «читання з позначками» тощо; вправи на удосконалення швидкісного і свідомого читання І. Т. Федоренка та В. М. Зайцева з включенням ігрових завдань на розширення оперативного поля читання, проведення артикуляційної гімнастики тощо; елементи інтерактивного навчання (с. 94), прийоми формування творчих здібностей учнів. Аргументованості висунутих положень сприяє введення у посібник адрес сучасного передового досвіду вчителів в організації уроків читання, у тому ж числі вчителя Вінницької школи «АІСТ» Н. С. Вітковської.

Посібник О. Я. Савченка зосереджує увагу на окремих методичних суперечностях, що виникли у процесі створення авторського підручника. Зокрема, відмовившись від традиційного тематично-сезонного принципу

структурування змісту, основним у розміщенні творів автор визнає їх літературно-художню цінність, аргументує доцільність введення більшої кількості високохудожніх творів у зміст «Читанки».

Таким чином, розроблена О. Я. Савченко методика читання в початковій школі є надійним помічником для сучасного вчителя в питаннях організації навчального процесу в школі 1 ступеня. Методичний посібник, виданий видавництвом «Освіта», знайшов широку підтримку серед освітян і вдячну читацьку аудиторію.

На превеликий жаль, посібник не знайдеш у продажу. Подив освітян викликає мізерна кількість примірників безцінного методичного посібника, яка у свій час надійшла до бібліотек освітніх закладів. Це буквально одиниці примірників у бібліотеках педагогічних коледжів, університетів, інститутів післядипломної освіти педагогічних працівників. Безперечно є необхідним перевидання методичного посібника з метою більш широко впровадження в практику роботи школи 1 ступеня, а також в систему фахової підготовки та перепідготовки вчителя початкових класів.

Хоружа Людмила Леонідівна,

завідувач кафедри освітології

та психолого-педагогічних наук

Факультету педагогічної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

АКСІОЛОГІЧНІ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНІ ІНВАРІАНТИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ О. Я. САВЧЕНКО

Крізь дидактичну домінанту науково-педагогічної спадщини Савченко Олександри Яківни чітко прослідковується її аксіологічна складова. Зважаючи на те, що людське буття не статичне, і в процесі антропогенезу і соціогенезу людина змінює не тільки природу, а й самого себе, Олександрі Яківні вдалося зберегти та примножити ті цінності, які є основою життя порядної людини і добродісного науковця. Дотримуючись моральних цінностей, академіку О. Я. Савченко вдалось втілити у професійну науково-педагогічну діяльність головну ідею Сократа щодо місії людини: з

Наукове електронне видання

УМІННЯ ВЧИТИСЯ ЯК КЛЮЧОВА ЗДАТНІСТЬ
ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В РЕАЛІЯХ ВОЄННОГО СТАНУ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ДРУГИХ МІЖНАРОДНИХ
ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИТАНЬ ПАМ'ЯТІ О. Я. САВЧЕНКО

Електронне видання
3 листопада 2022 року

Підписано до друку 28.12.22р. Формат 60x84 1/16

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-а, корп. 2;
тел./факс: (044) 481-38-85
book-xl@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3563 від 28.08. 2009 р.